

על אומנות ואמונה: ניתוח ספרותי של שתי תפילות מהליטורגיה של ביתא ישראל¹

שושנה בן דור*

תקציר

המאמר עוסק בניתוח עומק של המבנה הספרותי של שתי תפילות של ביתא ישראל (יהודי אתיופיה), בעקבות כללים לניתוח כזה המצוינים באופן כללי וחלקי ב'הליטורגיה של ביתא ישראל' (2018). המאמר עוסק במבנים הספרותיים בשתי תפילות אלו ובשיטות השימוש בציטוטים, בעיקר מן המקרא, ובקשר בין תופעות ספרותיות אלו לבין הבנת המשמעות של התפילות והערכתן כחיבורים אומנותיים.

מילות מפתח: ביתא ישראל, ליטורגיה יהודית, ניתוח ספרותי

במאמר זה אבקש לנתח שתי תפילות של ביתא ישראל (יהודי אתיופיה) בהתאם לשני עקרונות מנחים: (א) ניתוח המבנה הספרותי הקפדני של שתי התפילות, האופייני לחלק ניכר מהתפילות של הקהילה; (ב) ניתוח השימוש במקורות מקודשים קודמים – בעיקר מקראיים אך גם מהספרים החיצוניים – שנעשה בחיבור התפילה. שימוש זה אופייני אף הוא לתפילות הקהילה, והוא מעיד על היכרות עמוקה עם המקורות ועל תחכום רב בשימוש בהם על ידי מי שחיברו את התפילות.²

העקרונות של ניתוח מסוג זה פורסמו לראשונה בחוברת הסברה המלווה לפרסום 'הליטורגיה של ביתא ישראל' (ארום ועמיתים, 2018).³ פרסום זה כולל תיאור מפורט ראשוני של שיטות החיבור של התפילות והמגמות הנראות לחיבורן בצורה זו: ניצול אמצעים ספרותיים לקידום הרעיונות בתוך כל תפילה, מסירת מידע על המועד שבו נאמרת התפילה או מסירת המצוות של דרך קיומו של אותו מועד באופן אסתטי.

גישת הניתוח הזאת היא ראשונית. אומנם בפרסום העומק הראשון שדן בניתוח התפילות של הקהילה זיהתה שלמיי (Shelemay, 1989) חלק מהציטוטים מן התנ"ך שמופיעים באותן התפילות שהיא פרסמה, אך היא לא ניתחה את אופן השימוש בציטוטים. אדרבא, היא כתבה:

* שושנה בן דור, המרכז לחקר המוסיקה היהודית של האוניברסיטה העברית בירושלים.

- 1 תודות מיוחדות לקס מנטסנות וונדה ולזיוה מקונן דגו על סיוע במציאת חלק ממראי המקום בטקסט בנעז.
- 2 חיבור התפילות מיוחס בדרך כלל ל'מולוקסי', הנזירים של הקהילה, שהחלו לפעול באמצע המאה החמש עשרה. נושא זה מוזכר במספר מקומות בספרה של שלמיי. ראו: Shelemay, 1989 וגם בתוך: בן-דור, 1985: עמ' 41.
- 3 בפרסום לקחו חלק חוקרים מהמכון לחקר תרבויות עתיקות ותרבויות שבעל פה של המכון לחקר המדעים בצרפת; שמחה ארום, פרנק אלברז פרייר ואוליביה טורני מהמרכז לחקר המוסיקה היהודית של האוניברסיטה העברית בירושלים; ושושנה בן-דור ממכון בן-צבי. הדיסקים וחוברת ההסברה המלווה (2018) הם פרסום ראשוני של החומר ופרסום מפורט ומלא של כל חומר המחקר עומד לראות אור בקרוב.

הטקסטים של תפילות ביתא ישראל שואבות רבות ממקורות מקראיים, כפי שהקסים מודים, כאשר הם מייחסים טקסטים של התפילות לארת (תורה) או למזמר דוית (ספר תהילים). אולם, היעדר פסקאות מקראיות שלמות בלשון התפילה של ביתא ישראל מקשה על זיהוי המקור שלהם (Shelemay, 1989, p. 141; התרגום של מחברת מאמר זה)

שלמיי צדקה שלרוב מדובר בציטוטים מקוטעים מתוך המקורות, אך התמצאות בטקסטים המקראיים מאפשרת לזהות רבים מהם. דווקא השיטה של העמדת טקסטים מקראיים או קדומים משני מקורות זה לצד זה מדגישה את הכוונה של התפילה ומראה את האומנות שבחיבור.

להלן דברי הסבר המובאים בחוברת ההסברה לפרסום הליטורגיה של ביתא ישראל:

תפילות רבות משלבות חומרים מחוברים (כלומר שחוברו במיוחד ע"י מחברי התפילה) וחומרים ממקורות קיימים. השימוש במקורות קיימים [הכוונה בעיקר לתנ"ך, ש"ב], יהיו אלה ציטוטים, פרפראזות או חיקויים סגנוניים, מתבסס על מספר עקרונות מנחים. לעובדה זו חשיבות מיוחדת משום שלעיתים תכופות מוצבים טקסטים מפרקי תנ"ך שונים אלה מול אלה. לפעמים אלה פסוקים מאותו ספר-תהלים למשל-ופעמים אחרות הם לקוחים מספרים שונים, למשל, ציטוט מתהלים או מהנביאים משולב בציטוט מהתורה. כך נראה שהשימוש בתנ"ך לצורך ציטוט, פרפראזה או חיקוי היה פעולה מכוונת של עיבוד טקסטואלי [...] מתוך שלוש האפשרויות – קטעים שהטקסט שלהם מחובר (כולו), קטעים שבהם מעורבים טקסטים קיימים וחיבורים מקוריים, וקטעים הבנויים בלעדית מציטוטי טקסטים קיימים – נראה שהקבוצה האחרונה היא הנדירה ביותר בין התפילות שהקלטנו, בעוד שהקבוצה השנייה היא הנפוצה ביותר [...] בדרך כלל אין הטקסטים המצוטטים מובאים בסדר שבו הופיעו במקור. נראה שהם משולבים בדרך שבה מקבצי הטקסטים רצו לבטא רעיון בסיסי הקשור לאירוע שבו נערכת התפילה, או לנושא כלשהו שהם מעוניינים להדגיש... במקרים מסוימים, במיוחד באירועי מחזור השנה [...] מטרתם להדגיש ציווי בעלי תוקף חוקי [...] קטעים מהתנ"ך מופיעים בתפילה לא רק כציוויים אלא כדרשות. מטרתן של תפילות כאלה היא הדגשה ספרותית או עיטור. (ארום ועמיתים, 2018, עמ' 24–25)

כלומר, כאמור, ההעמדה של ציטוטים ממקומות שונים זה מול זה שכיחה מאוד, נעשתה בכוונה ובאומנות, והיא חלק אינטגרלי בקידום המסר של התפילות.

במאמר זה אישם את העקרונות הנזכרים לעיל – ניתוח המבנה הספרותי ותבניות התפילות – וניתוח השימוש במקורות קדומים – כדי להדגים את המעשה האומנותי בחיבור של שתי תפילות שהן בין המפותחות ביותר שאני מכירה בליטורגיה של הקהילה – התפילה בְּעֶלְתָּ סִנְבִּתִי והתפילה אֶגְזָא שְׁמַעֲנִי.

חלק מכל אחת מהתפילות המובאות להלן הוקלט במסגרת הפרויקט של הקלטות תפילות מפי קסים⁵ בשנות השמונים.⁶ רוב התפילות לא הוקלטו במלואן, משום שהמטרה העיקרית של הפרויקט הייתה להקליט את התפילות ולנתח את הלחנים מבחינה אתנו־מוזיקלית. משום כך החוקרים ביקשו לקבל דוגמאות רבות ככל שאפשר מתפילות מחזור השנה וממחזור החיים, ולא דווקא נזקקו לתפילה השלמה. יוצאת דופן היא התפילה הראשונה שאדון בה, בְּעֶלְתָּ סִנְבְּתִי,⁷ הנאמרת בערבי שבת, אשר הוקלטה במלואה. לעומת זאת, מתוך כעשרים בתים של התפילה אָגְזָא שְׁמַעְנָה הוקלטו רק שמונה בתים (1–6, 8 והבית אחרון; ראו פירוט להלן).⁸ יש לציין שכמעט כל המוקלטים בשנות השמונים היו קסים מאזור תיגראי שהלכו בינתיים לעולמם. החל משנת 2006 ביקשתי להשלים את הרישום של הטקסט המלא של מספר תפילות, בעיקר של יום הַסָּגֵד. אחת מהן היא התפילה אָגְזָא שְׁמַעְנָה, שהיא אחת מהתפילות האחרונות הנאמרות ביום הסגד, אם כי יש לה שימוש נרחב גם כתפילה קבועה באירועים לאורך השנה וגם כתפילת בקשה הנאמרת בעת מצוקה. לצורך השלמת הרישום של התפילות פניתי לקסים שעלו ארצה החל מסוף שנות השמונים של המאה העשרים או לקסים צעירים שלמדו מאבותיהם הקסים והוסמכו בישראל.⁹

העבודה עם הקסים הפעילים הניבה גרסאות שונות לשתי התפילות. עבור התפילה בְּעֶלְתָּ סִנְבְּתִי השתמשתי, נוסף על הטקסט של התפילה מההקלטות בשנות השמונים, בגרסאות מתוך ספר התפילה של קס מְנַטְסוֹת וּוְנָד (ממו וונדה, 2015, עמ' 537–542) ומתוך הכרך המתאים של פרסומי תפילות של קס סמאי אֶלְיָאס (2018, עמ' 12–14).¹⁰ פרט לשינוי בסדר הבתים, הגרסאות השונות של בְּעֶלְתָּ סִנְבְּתִי הן כמעט זהות.

קס מְנַטְסוֹת וקס סמאי רשמו גם סיומת מדוקלמת המכונה דָּגֵם, כלומר החלק המדוקלם של תפילה שנאמר בסוף. שאר התפילה מושר לפי הלחן הדתי המקובל, המכונה זָמֵם.

- 5 את התואר קס אני רושמת ללא כל אות "יו"ד", משום שזה מתאים לאיות בגעז, הכתוב עם סגול/פתח מתחת לאות "ק", בהתאם לסדר הראשון בלוח התנועות בגעז.
- 6 כלומר, שהיו חלק מהתפילות שפורסמו ב'הליטורגיה של ביתא ישראל'.
- 7 YC 2832/9–10 YC באוסף ההקלטות.
- 8 YC c2834/4 YC באוסף ההקלטות.
- 9 תודה מיוחדת ניתנת בזאת לליקה כהנת ברקו תגניה, לקס אדיסו ביינסיי ולקס אפרים לאווי על שסיפקו טקסטים בעל פה, ולקס סמאי אליאס וקס מְנַטְסוֹת וונדה על שהפנו אותי לטקסט המודפס של התפילות האלו בפרסומים שלהם של התפילות. יש לציין כי קס מְנַטְסוֹת וקס סמאי מציינים מקורות מקראיים עבור התפילות כפי שהם מצאו. עם זאת, זיהיתי את רוב המקורות אלה באופן עצמאי. כל התעתיקים והתרגומים הם שלי. לעיתים אני מביאה את הבתים לפי סדר ואיות שחורגים מזה שמופיע באוספים שפרסמו קס מְנַטְסוֹת וקס סמאי. החריגות באיות נעשו על פי האיות במילון געז־אנגלית של וולף לסלאו. ראו: ממו וונדה, 2015; אליאס, 2018; Leslau, 1989. לאחר כתיבת המאמר קיבלתי גרסה נוספת של בעלת סנבתי, זו של קס ביידיגילין ביינסאי מאזור סמיין. הגרסה כמעט זהה לגרסאות האחרות.
- 10 בנספח בסוף מאמר זה אני מביאה את הגרסאות בגעז של קס מְנַטְסוֹת ושל קס סמאי. אין רישום בגעז של התפילות שהוקלטו בשנות השמונים. על שימוש בלעדי של תעתיק בפרסום מדעי, ראו: Shelemay, 1986.

התפילה "בעלת סנבתי", תפילה לערב שבת (בגנעז: סנבת)¹¹

בית	תעתיק של אותיות הגנעז	תרגום לעברית
1	בַּעֲלַת סַנְבַּתִּי חַיּוֹ אֲנִי יְבִי אֲגַזְאֲבָחָר	ביום השבת שלי, חי אני נאום ה'.
2	בַּעֲלַת סַנְבַּתִּי אֲרַפְתִּי וְקִדְשַׁתִּי וְבִרְכַּתִּי (קס) מִנְטַסְנוֹת: וְבִרְכַּתִּי וְקִדְשַׁתִּי וְמַחֲיוֹתִי. תִּמְצָא שׁוֹנְבַת (קס מִנְטַסְנוֹת: וְקִדְשַׁתִּי). גִּסְם אֵיתֶרְכָּב יָבֵדִם, חַיּוֹ (חסר אצל קס מִנְטַסְנוֹת) אֲנִי יְבִי אֲגַזְאֲבָחָר.	ביום השבת שלי, נחתי בה וקידשתיה ובירכתייה (קס מנטסנות: ברכתיה וקדשתיה) ומחיה היא. תבוא שבת (מנטסנות: וקדשת). מחר* אל תהיו בשטח בר, חי אני נאום ה'. (* התרגום שקיבלתי בעל פה הוא "בערוב יום")
3	(קס מִנְטַסְנוֹת): בַּעֲלַת עֶקֶב תֹּאדָּז וְחַנִּי וְשׁוֹרְעַתִּי וְכֹנֵן זֵי כִּם יִגְבֵּר בַּעַל אֲכַבֵּר סַנְבַּתִּי וְבַעֲלַתִּי וְפִרְהוֹמִי לְקִדְשִׁי יֹאזֵן כֵּן פִּרְהוֹי לְפִרְהוֹי אֲגַזְאֲבָחָר אֲלֵב זִיגְרִם בְּדַחַרְת עֲלַת בְּדַחַר מוֹיָעַל חַיּוֹ אֲנִי יְבִי אֲגַזְאֲבָחָר	ביום... שימרו מצוותי וחוקי וסייגיי וקביעתי זה כאשר יעשו חג אכבד שבתותי וחגי ויראו אותה לקדשה ועתה עשו יראתי ליראת ה'. אין אשר יעשו אותו ביום האחרון באחרית הימים. חי אני נאום ה'.
4	בַּעֲלַת (סַנְבַּתִּי), אֲנִי וְהַבְּכָכִם שׁוֹנְבַתִּי וְבַעֲלַת וּמִסַּל אֲרַפְתִּי וְצוֹעַ שׁוֹמֵי קִדְשִׁי. בַּעֲלַתִּי סַנְבַּתִּי יִדְחֵן כּוֹלֵם, אֵל תֹּאמֵן (אֵל) תּוֹכְלָכִי, כִּי בְּשׁוֹנְבַתִּי חַיּוֹ אֲבִי אֲגַזְאֲבָחָר	ביום השבת שלי אני נתתי לכם שבתות ומועדים וגם מנוחתי ותכריזו שמי קדוש. ביום השבת יהיו (משותפים) כולם, כי (כה) תאמינו המאמינים בה, כי בשבת חי אני נאום ה'.
5	בַּעֲלַת סַנְבַּתִּי זִקְדְשִׁי/ש כֹּלֵת סַנְבַּתִּי (וּב) מִאֲכַלִּי מִאֲכַלְכִּם. אֲנִתְמַס כִּם תְּכֹנֵן קִדְשִׁי אֲרוֹפֹן נֶצַּחֵן (קס מִנְטַסְנוֹת: נֶצַּחֵן אֲרוֹפֹן) אֲשִׁרְאֵל לְעֵלֵם חַיּוֹ אֲנִי יְבִי אֲגַזְאֲבָחָר	ביום שבתִי אשר אני מקדש אותה לכם, שבתִי אשר בתוכי ובתוכם. אתם, כי תהיו קדושים, נחים וטהורים (מ': טהורים ונחים) ישראל לעולם, חי אני נאום ה'.
6	בַּעֲלַת (סַנְבַּתִּי) חֵן לְמַעַן חֵן בְּתֵר חֵן בְּדַבֵּר סִינִי בְּמִאֲכַל אֲשֵׁת, חַיּוֹ אֲנִי יְבִי אֲגַזְאֲבָחָר.	ביום שבתִי חוק למשה חוק בתורה חוק בהר סיני מתוך האש, חי אני נאום ה'.
7	(בית שאיננו בקלטות, בית 7 אצל מנטסנות, 10 אצל קס סמאי) בַּעֲלַת (סַנְבַּתִּי) תֹּאדָּז וְחַנִּי וְשׁוֹרְעַתִּי וְכֹנֵן, כִּם יִגְבֵּר בַּעַלִּי אֲנִי זִוְהַבְכּוֹ לְמַעַן גְּבִירִי בְּדַבֵּר סִינִי בְּמִאֲכַל אֲשֵׁת, חַיּוֹ אֲנִי יְבִי אֲגַזְאֲבָחָר. (לכן, הבתים הבאים במספור שונה אצל מנטסנות)	ביום שבתִי מצוותי חוקי וקביעתי ומשפטי, כי יעשו מועדי אשר נתתי לו למשה עבדי בהר סיני מתוך האש, חי אני נאום ה'.

11 ברצוני לציין את ההחלטה להשתמש בתעתיק לאותיות עבריות. מכיוון שהטקסט המקורי הוא באותיות או הברות שאינן מוכרות לקהל הקוראים ומתוך רצון להנגיש את הטקסט, החלטתי להשתמש בתעתיק באותיות ובניקוד עבריים. המאמר הוא בעברית ושפת הגנעז היא שפה שמית. לכמעט כל אות והברה בגנעז יש מקבילה בעברית. אומנם נעשו כמה פשרות. ההברות ל, א, רשומות שתיהן כ"ח". ההברות θ, ϑ, רשומות שתיהן כ"צ". וכן אין הבחנה בין התנועה הראשונה והרביעית ושתייהן רשומות כפתח. אני מתנצלת מראש בפני הבלשנים המחפשים דיוק. כאמור, בנספח מופיעים הטקסטים של קס מנטסנות ושל קס סמאי בגנעז. הבדלי גרסאות מצוינים אף הם, באמצעות סוגריים והאות הראשונה של שם הקס.

8	בַּעֲלַת (סַנְבִּתִי) וְנָה תֵאָזֵז סַנְבֵּת צִהֲפֶךָ לֶכָּ בְּאֲדִי (מִנְתַּסְנוֹת: חֵן גֵּז) בְּבִגְזָה בְּכַפְלָה אֶרֶת בַּחוּטָה לִסְבָּא (מִנְתַּסְנוֹת: כָּלָא צִלַּת בְּאַצְבָּעַת קִדְשָׁא אֲדָא אֲגַזְאֲבָחָר) שׁוֹלָם שׁוֹלָם, חֵיוֹ אֲנִי יְבָ אֲגַזְאֲבָחָר. (מִנְתַּסְנוֹת: זִיהָה בִּסְפֹר שְׁמוֹת לֵב)	ביום שבתי לך מצוות השבת כתבתי, לך בידי בזמן חוק/מזמן, מזמן, בספר יובלים (מסורת שבע"פ) תורה בימיו לאיש (השומר שבת) (מ': שני לוחות באצבעו הקדוש יד ה') שלום שלום (יהיה לו), חי אני נאום ה'.
9	בַּעֲלַת (סַנְבִּתִי) כֶּסֶּ יִגְבֵּר/יִגְבֵּר בְּדַחְרֵן שְׁרַעְתִּי שְׁרַעַת יָאֵת לַעֲלָם. תֵּאָמַרְתָּ יָאֵת (חֵן) זִלְעֵלָם לִתֵּן (כָּה) וְאֵת לְדִקְקָא אֲשֶׁרְאֵל זֹהֵב אֲגַזְאֲבָחָר חֵן לְמֶשֶׁ נְבִי. חֵיוֹ אֲנִי יְבָ אֲגַזְאֲבָחָר. (שְׁמוֹת לֵא:טו-יז)	ביום שבתי כאשר יעשו אותו באחרית, הקביעה שלי קביעה זו לעולם. נס זה, חוק לעולם, כי זאת היא לבני ישראל אשר נתן ה' חוק למשה הנביא, חי אני נאום ה'.
10	בַּעֲלַת (סַנְבִּתִי) נֶגֶר לִזֵּת מַחֲלַת וְמַהֲרָם כָּה וְאֵת לְדִקְקָא אֲשֶׁרְאֵל, חֵיוֹ אֲנִי יְבָ אֲגַזְאֲבָחָר.	ביום שבתי אמר את זאת השיר ולמד אותם אותו לבני ישראל, חי אני נאום ה'. (דברים לא, יט, הכוונה לשירת האזינו, דברים לב)
11	בַּעֲלַת (סַנְבִּתִי) וְאִיתְנַדָּד אֶשֶׁת בִּוְסַת כּוֹל מִחֲדָרְכָם (בְּהִי) קִדְשָׁא בַּעֲלַתָּא סַנְבִּתִי חֵיוֹ אֲנִי יְבָ אֲגַזְאֲבָחָר. (שְׁמִי לַה:ג. קס מִנְתַּסְנוֹת וקס סמאי)	ביום שבתי לא תבערו אש בתוך כל מושבתיכם, קדוש ביום שבתי, חי אני נאום ה'.
12	מִכָּאן, חִיקוּי סַנְגֵּן שֶׁל יַחֲדִי יִיחַ וְהַחוּק הַכְּנֵהִי בַּעֲלַת (סַנְבִּתִי) וְלֹס זַחְדָּג זֶאֲרָכֹס (קִדְשָׁא) לַעֲלַת שׁוֹנְבַת, מוֹת לְמוֹת? יְמוֹת יְבָ אֲגַזְאֲבָחָר, חֵיוֹ אֲנִי יְבָ אֲגַזְאֲבָחָר.	ביום שבתי, זה כי יעזוב ויחלל את (קדושת) יום השבת, מות יומת? ימות אמר ה'. (חסר במנטסנות) חי אני נאום ה'.
13	בַּעֲלַת (סַנְבִּתִי) וְלֹס זַעֲקָב זֶאֲכָבֵר /אִמְלָךְ/ לַעֲלַת שׁוֹנְבַת, יַחֲיוֹ יַחֲיוֹ (חֶסֶר אֲצֵל מִנְתַּסְנוֹת)? יַחֲיוֹ יְבָ אֲגַזְאֲבָחָר, חֵיוֹ אֲנִי יְבָ אֲגַזְאֲבָחָר. (הַשְׁוּוּה יַחֲזַקָאֵל יַחֲזִי, יַחֲזִי)	ביום שבתי, זה כי ישמור ויכבד את יום השבת, חיו יחיה? יחיה אמר ה', חי אני נאום ה'.
דגם (סיום מדובר) במנטסנות, עמ' 542, קס סמאי, עמ' 15) וחסר בקלטות	קִדְשָׁא בַּעֲלַת סַנְבִּתִי וְיִבְלֵ מֶשֶׁ מֶשֶׁ זֹאֵת קֵל זַ/בְּכָמָא זַז/כֹּו אֲגַזְאֲבָחָר לְמֶשֶׁ וְלֶאֱלֵן בְּמִדָּר גְּבִיצָה מֶה גְּבֵר לְדִקְקָא אֲשֶׁרְאֵל וְסַנְבִּתִי	קדוש יום שבת ויאמר משה משה באותו קול כמו שציווה אותם ה' למשה ואהרן בארץ מצרים כמוהו עשה לבני ישראל ושבתתי.

התפילה בַּעֲלַת סַנְבִּתִי שומרת על מבנה של מסגרת חוזרת, האופייני לרבות מתפילות ביתא ישראל. בתחילת כל בית מופיעות המילים "בַּעֲלַת סַנְבִּתִי" (ביום השבת שלי), ובסיומו המילים "חֵיוֹ אֲנִי יְבָ אֲגַזְאֲבָחָר" (חי אני נאום ה'). כדי להדגיש את המסגרת, הבית הראשון מורכב אך ורק ממילות המסגרת: "בַּעֲלַת סַנְבִּתִי חֵיוֹ אֲנִי יְבָ אֲגַזְאֲבָחָר". משפט זה הוא חסר כל היגיון, אלא אם נבין שמדובר בציון אותה מסגרת. יש לציין כי בגרסה המוקלטת משנות השמונים כל בית מתחיל ומסתיים כך. בגרסה של קס סמאי וקס מנטסנות וכן בזו של קס ביידיגלין רוב הבתים מתחילים במילה "בַּעֲלַת" בלבד. לדעתי, בזה הגרסה המוקלטת מדייקת יותר ושתי המילים מתבקשות.

מילות הסיום, "חַיֵּי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יֹאמְרָה", נושאות משמעות מיוחדת. לא רק שהן מעניקות נופך של פורמאליות לכל בית, הן גם נשמעות כמילים שמחייבות את מי שנושא את התפילה. ואומנם בהמשך מוזכרים ברוב הבתים תיאורים של תכונות השבת, ציוויים הקשורים לשמירתה, תיאורי השכר לשומריה והעונש למחללים אותה. דברי הסיום האלה מחזקים את החיוב של הדברים. הביטוי "חי אני נאום ה'" מוזכר כמה פעמים במקרא (למשל במדבר יד, כח ופעמיים בספר ירמיהו [בפרק כב, פסוק כד ובפרק מו, פסוק יח] ופעם אחת בספר ישעיהו מט, יח, באותן המילים ממש, ובספר צפניה ב, פסוק ט), אך הוא אופייני במיוחד לדברי הנביא יחזקאל, בדרך כלל בניסוח של "חי אני נאום אֲדֹנִי ה'" (ה, יא; יד, יא; טז, מח; יז, טז, יט [לכן כה אמר אֲדֹנִי ה' חי אני]; יח, ג; לג, יא; לד, ח; לה, ו; וייתכן שדילגתי על כמה). יש לציין כי בשפת הגעז מדובר בכמעט אותו מטבע לשון שמופיע בטקסט של ספר יחזקאל, ואם כך, מדובר בביטוי המשותף לעברית ולגעז. הביטוי "חי אני נאום ה'" נמצא בספר יחזקאל בפרק כ (פסוק לא) ובפרק לה (פסוק ו) (Knibb, 2015). צמד המילים "חי אני" בלבד מופיע גם הוא פעמים רבות בספר יחזקאל, אולם גם במקומות אחרים במקרא, ולכן צירוף זה אינו מזהה באופן מובהק עם סגנונו של יחזקאל. אם כן, גם אם הביטויים אינם זהים, נראה שמחבר התפילה שאב את ההשראה לתפילה זו מספר יחזקאל, דבר הבא לידי ביטוי במיוחד בבתים האחרונים של התפילה.

לבתיים השני (שהוא הבית הראשון המלא), השלישי והרביעי יש מבנה דומה: החלק הראשון מתאר פרט חשוב לגבי השבת והחלק השני מציין מצווה הקשורה לשמירת שבת או רומז עליה. **הבית השני** מתאר את השבת כיום מנוחה, יום קדוש, היותה מבורכת ומקור לחיים, ומוסיף מצווה מעשית: לשומר השבת אסור להיות במקום לא מיושב ביום השבת. **הבית השלישי** מגדיר את השבת כחוק ומבטיח מעין גן עדן לשומריה. **הבית הרביעי** מתאר את השבת כמחווה שה' העניק למאמיניו, ואף כיום שבו מכריזים על קדושת ה' ודורשים אמונה בו. במילים אחרות, הוא קובע שמי שמאמין בשבת ימצא בה את מנוחתו. **הבית החמישי** מזכיר שוב את קדושת השבת, ומציין שעל מאמיניו לכבדה במנוחה וטהרה (מעין דרישה לשומרי השבת).

ניתן להשוות את רוח הדברים בבתיים השני עד הרביעי על חשיבות המנוחה בשבת וקיומה לחוקים המופיעים בפרק העשירי של 'תְּאֵזְאָה סְנִיָּת', ספר מצוות השבת שמייוחד לקהילה, אך גם החוקים הספציפיים שונים וגם ניסוח הדברים שונה.¹² בספר 'תְּאֵזְאָה סְנִיָּת' גם המצוות בדבר שמירת השבת וגם האיסורים רשומים בזה אחר זה, בלי ציטוטים מתוך התורה, והאיסורים קובעים מוות למחללי השבת וזרמברנד, 1993.¹³

הבתים השישי והשביעי הם בעלי אופי תיאורי. לא מופיעה בהם מצווה מפורשת, והם מדגישים שהשבת היא חוק שניתן למשה בסיני, מתוך האש, חוק בתורה. יש לשים לב שב**בית השביעי** מופיעה המילה "תִּרְ" (תורה) במקום המילה הרגילה בגעז "אֲרִת". תִּרְ במשמעות זו איננה מופיעה במילון הגעז, וזהו השימוש היחיד המוכר שלה (מבחינת סדר הבתים, הבית השביעי הוא הבית העשירי אצל קס סמאי וקס מנטסנות). אם כן, בתים אלה מדגישים את חוקי השבת כחלק ממה שניתן למשה בסיני, אך אין בהם הציטוט של דבר השבת המופיע בשמות כ, ח-יא, כפי שאולי היה ניתן לצפות.

12 השוו: זרמברנד, 1991-1992 (עמ' 96-107), 1993 (עמ' 13-22).

13 השוו: זרמברנד, 1991-1992 (עמ' 96-107), 1993 (עמ' 13-22).

הבית השמיני מורכב גם הוא משני חלקים: תיאור השבת ולאחריו הבטחת שלום לשומריה. בית זה מסקרן מאוד משום שהוא מזכיר את כתיבת תיאורי השבת וחוקיה לא רק בתורה (אֶרֶת), אלא גם ב'פֶּפֶל', הוא 'ספר היובלים', ספר מבין הספרים החיצוניים שביתא ישראל מחבבים במיוחד וגם למדו מתוכו כיצד לנהוג כיהודים, כולל כיצד לשמור על השבת (הפרק השני) (כהנא, 1969). הבית מדגיש את הרצף ואת הנצחיות של השבת, ממשה והלאה, ואף כדבר שנחקק בבריאת העולם, כפי שמצוין בספר היובלים. דיון מעמיק במשמעותה של סוגיה זו חורג ממגבלות המאמר הזה, אך בהחלט ראוי לדיון בהזדמנות אחרת.

הבית התשיעי מעניין מאוד משום שהוא מזכיר את ההוראה שנתן ה' למשה ללמד את שירת "האזינו" כמצווה בדברים לא, יט.¹⁴ השירה עצמה נמצאת בדברים לב. במסגרת התפילה מועבר החיוב של הוראת השירה משירת האזינו למצוות שמירת השבת. הוראה מפורשת הקשורה לשבת נמצאת גם **בבית העשירי**, והיא האיסור להבעיר אש בשבת (שמות לה, ג.¹⁵). מצווה זו נשמרה בקפדנות בקרב ביתא ישראל.

הבתים האחד עשר והשנים עשר דנים בגורל מחלל השבת ("מות יומת", בית 11) או השומר עליה ("חיו יחיה", בית 12). לדעתי, בבתים אלה ניכרת במיוחד ההשפעה של סגנון ספר יחזקאל על חיבור התפילה. במיוחד באה לידי ביטוי ההשפעה של פרק יח, הפרק שבו הנביא מסביר את העיקרון של "איש בחטאו ימות" ועומד על כך שאין העברה מאב לבן – לא של העונש על רשעות ולא של השכר על צדיקות. עם זאת, יש לציין שהעונש "מות יומת" הספציפי על חילול שבת נמצא בתוך החוקים על שמירת השבת בספר שמות, לא, יד–טו ולא ביחזקאל. הביטוי "מות יומת" כעונש מופיע במקרים רבים בחוקי התורה גם בקובץ של פרשת משפטים בספר שמות (פרק כא, פסוקים טו, טז, יז; פרק כב, פסוק יח), ובמיוחד בחוקים בספר ויקרא ובמדבר בלשון הנוסח הכוהני (ויקרא כ, פסוקים ב, ט, י, טו; כד, טז, יז, כט; במדבר פרק טו, לה; פרק לה, פסוקים טז, יז, יח, כא, לא).¹⁶ בספר יחזקאל הביטוי "מות יומת" מופיע פעם אחת בלבד, בפרק יח, פסוק יג (אם כי הביטוי בגעז איננו זהה, אלא "מֵת יָמוּת", אולי משום שאין בפרק יח שאלה, כפי שיש בבית הזה של התפילה). הביטוי "חיו יחיה" די ייחודי לספר יחזקאל ומופיע חמש פעמים בפרק זה (פסוקים ט, יז, יט, כא, כח) ופעם אחת גם בפרק ג (פסוק כא). אין זהות בין הנוסח בתפילה והנוסח המקורי ביחזקאל פרק ג בגעז, כפי שיש כאן.¹⁷ אם כן, בתים אלה, שסוגרים את התפילה, מזכירים את הסגנון של ספר יחזקאל ביתר שאת. גם במקרה זה מתבקשת השוואה לספר 'תְּאֲזָאֶה סְנִיָּת', שמרבה לציין את גורלו החיובי של שומר השבת לעומת גורלו של מחללה. אך סגנון התפילה שונה מאוד מהסגנון בספר 'תְּאֲזָאֶה סְנִיָּת', וכאמור, קרוב הרבה יותר לסגנון של ספר יחזקאל.¹⁸

לסיכום, ניתן להגדיר את התפילה גם כתיאור של השבת וגם כתפילה דידקטית המשתמשת בפראזות מחוברות ובציטוטים או אזכורים מקראיים. תפילה זו מתארת היבטים רבים של השבת: האופי שלה כיום מנוחה וקדושה; השבת כנכס של ה' וגם כמה שמצויה על שומריה; התפילה מציינת את הביסוס שלה בחוקי התורה שניתנו למשה, שממנו נובעת החובה לשמור אותה; התפילה מציינת גם שתי מצוות ספציפיות שנתפסו כמרכזיות (לא

14 נבדק עם קס מנטסונות.

15 מקור מקראי שאותו מציין גם קס סמאי אליאס, 2018, עמ' 15.

16 אין בכונת המאמר להיכנס לעומק לדיון על השפעות מטבעות לשון של השפה הכוהנית בתורה, ובמיוחד על הרובד של H על הלשון של ספר יחזקאל, מעבר לציין השפעה זו על מספר מטבעות לשון. ראוי לציין שני מראי מקום שבהם יש דיון מעמיק בנושא: קנוהל, 1993, עמ' 11,

הערה 3, וגם בשיחה אישית איתו. אפשר להזכיר גם את Levitt Kohn, 2008, pp. 87–88.

17 וראו: Knibb, 2015, 95–97.

18 ראו הערה מס' 13 לעיל.

להיות במרחקים בשבת ולא להבעיר אש) ואת גורלו של מחלל השבת לעומת השומר עליה.

נקודה מרכזית נוספת העולה מהתפילה היא הכינויים האישיים שהשבת זוכה להם, "ביום השבת שלי". כינוי זה הופך את השבת לנכס אישי בין ה' לעם ישראל. מדובר בתפילה שיש בה שימוש גם בציטוטים וגם ברמיזות לפסוקים שונים במקרא, כולל השימוש בסגנון של אחד הנביאים שהיה גם כוהן בעיצוב התפילה כולה.

נעבור כעת לניתוח התפילה השנייה, שהיא מורכבת יותר. להלן הטקסט והניתוח של התפילה.

טקסט התפילה אגזא שְמַעַנ וניתוחו¹⁹

בית	תעתיק של אותיות הגעז	תרגום לעברית
1	אֶגְזָא שְמַעַנְךָ שְמַעַנְךָ אֶגְזָא שְמַעַנְךָ שְמַעַנְךָ אֶמְלִכְךָ (הגרסה הקודמת ע"פ יהודי תיגרי. בגרסה של קס סמאי בכל הבתים ושל קס מנטסנות ברוב הבתים: אֶגְזָא שְמַעַנְךָ שְמַעַנְךָ אֶגְזָא שְמַעַנְךָ אֶמְלִכְךָ בְּגֵז צִלְכֶּךָ בְּגֵז אֶמְלִכְךָ (בגרסה המוקלטת. כנראה טעות) בְּגֵז צִוְעֶכָּךָ אֶנְתְּ הוֹצֵא אֶמְשִׁמִּי אֶמְנֶה דְלִי מִחֶדְרְךָ פִּטְנֶה שְמַעַנְךָ. (אצל קס סמאי וקס מנטסנות, גם חלק מן המילים שונות, גם הפעלים בגוף ראשון. להלן הגרסה שלהם.) אֶגְזָא שְמַעַנְךָ שְמַעַנְךָ אֶגְזָא שְמַעַנְךָ אֶמְלִכְךָ בְּגֵז צִוְעֶכָּ בְּגֵז צִלְכֶּכָּ (ס' בלבד: בְּגֵז חוֹיֶכָּכָּ) אֶנְתְּ חוֹצֵא אֶמְשִׁמִּי אֶמְנֶה דְלִי מִחֶדְרְךָ אֶמְנֶה צֶרַח מִקְדְּשֶׁכָּ פִטְנֶה שְמַעַנְךָ.	ה' שמע אותנו שמע אותנו ה' שמע אותנו שמע אותנו אלקינו (גרסת יהודי תיגרי. על פי קס סמאי בכל הבתים: ה' שמע אותנו שמע אותנו ה' שמע אותנו אלקינו) בזמן שמתפללים אליך, בזמן שקוראים (?) אליך, בזמן שצועקים אליך, אתה המביט מן השמים מתוך משכנך הנכון. מהר שמע אותנו (אצל קס סמאי וקס מנטסנות, גם חלק מן המילים שונות, גם הפעלים בגוף ראשון. להלן הגרסה שלהם.) ה' שמע אותנו שמע אותנו ה' שמע אותנו אלקינו בזמן קוראי אליך בזמן תפילתי אליך בזמן שאני חי. אתה המביט משמים ממשכנך הנכון מתוך חדר/ היכל מקדשך מהר שמע אותנו.
2	אֶגְזָא שְמַעַנְךָ שְמַעַנְךָ אֶגְזָא שְמַעַנְךָ שְמַעַנְךָ אֶמְלִכְךָ וְיִבִּי (וְצִלְכֶּךָ) נַח בְּקֶל (מ': אֶמְלִכְךָ אֲבִי) עֲבִי (ס': אִתְּהֵל) אֶמְלִכְךָ (ס' אֲבִי) (ת' בלבד: יִרְדֵּךָ) אֶמְלִכְךָ הֶנֶכ אֶמְנֶה מִתְשַׁלַּח אֶמְלִכְךָ לִמַּח בְּסֶהֱל (מ:סֶלֶס) גֵּז בְּמָרְרָה קֵל (מ' בְּמָרְרָה קֵל) פִּטְנֶה שְמַעַנְךָ (מ' : שְמַעַנְךָ)	ה' שמע אותנו שמע אותנו ה' שמע אותנו שמע אותנו אלקינו ויאמר (ויתפלל) נח בקול גדול: "איה אלוקים? ירד אלקי למך אלקי מתושלח" בעת סליחה/שלוש? בקול מר (מ': בקול מר). מהר שמע אותנו (מנטסנות: ספר חנוך יח, יא)

19 יש לציין שקיבלתי כמה גרסאות לתפילה "אגזא שמענ", וניסיתי לכלול התייחסות לכל המסורות שקיבלתי ולעשות סדר כלשהו ביניהן (בן-דור, 2019, עמ' 117-105; מנטסנות, 2015, עמ' 905-890; סמאי, 2018, עמ' 144-138). הבאתי במלואן את הגרסאות של קס סמאי וקס מנטסנות לבית הראשון של "אגזא שמענ" משום שבספריהם הבית הראשון מנוסח בגוף יחיד ("אני מתפלל וצועק" וכד'), לעומת שאר הגרסאות, המנוסחות בגוף רבים (אנחנו מתפללים וצועקים וכד'). מעבר לכך, בגרסה של קס מנטסנות יש הבדלים נוספים, אשר חלקם נידונים במאמר זה. יש להדגיש כי נקודות הדמיון בין הגרסאות השונות עולות על מספר ההבדלים. יש לציין עוד שלא תמיד שרים את כל הבתים מהתפילה בכל פעם שמתפללים את התפילה הזאת. כדי לחסוך מקום בטבלה, בחלק מהמקומות מצוין מקור של הקס באות הראשונה של שמו. מספר מילים לא נמצאו במילון. ייתכן שמדובר בטעות בכתיב בטקסט. במקרה שבו התרגום נעשה בידי הקס אך לא מצאתי את המילה במילון, המילה רשומה בהטיה. שמות המתפללים: הדגשה שלי.

ה' שמע אותנו שמע אותנו ה' שמע אותנו שמע אותנו אלקינו ויאמר (ויתפלל) משה אשר התפלל בהר סיני מתוך האש (מ: בשבחי שבח לה' אוויר (?) משכנו ? מקדשו שבח לה') {סימן שאלה: תרגום בספק} ארבעים יום ארבעים לילה אוכל לא אכל ומים לא שתה: ועתה ה' אלקים, שוב מחמתך. (מ': אשר הפכת למים? לילותיהם?) (ראו במדבר כה, יא; תפילת משה: שמות לב, לא- לג) (ת' וס': הורד סליחתך ורחמיך ממעל (ס' בלבד: לא תכעס על אלה אשר יהיו תמימים) בעמך ישראל. [מבוסס על תפילת משה לה' במעשה העגל, שמות לב, יא-יב. מ' מציין שמות כד, יח; לד, כח. אין פסוק כזה] מהר/כמותם שמע אותנו.	אָגָזָא שְׁמַעְנָא שְׁמַעְנָא אָגָזָא שְׁמַעְנָא שְׁמַעְנָא אַמְלַכְנָא וְיָיְיָ (וְצִלִּי) מִשׁ (זְצִלִּי) בְּדַבְרֵי סִינַי בְּמִאכְלָא אֶשְׁתָּ (מ: בְּשִׁבְחִיתָתָא שְׁבַחְתָּ לְאַגְזָאבְחָר אֶרְ מַחְדָּר סִנַּי מִקְדָּשׁ שְׁבַחְתָּ לְאַגְזָאבְחָר) אֶרְבַּע מַעֲלֹת אֶרְבַּע לֵילִית אֶכְלָנָא אִיבְלָעָא (ס':י) מִיַּי אִישׁוּתִי וְיִאֲזִנִי אֲגִזִּיא אֲגִזָּאבְחָר אֶקְוֹר מַעֲתָךְ (מ': זְתַמִּיכָא לִילְכִיָּהֶם) (ס' וות': אֶוֹרְדָא סְהֵל וְמַחְרָתְךָ אֶמְלַעָא) (ס' בלבד: נְזַתְמַעְכָּ לְעַל אִילְיוֹמָא לְ) חֲזַבְכָּ אֶשְׁרָאֵל פֻּטְנָא שְׁמַעְנָא (בביתים 3, 4, 5, במקום פֻּטְנָא שְׁמַעְנָא, למי יש כִּמְהָ שְׁמַעְנָא ובבית 6, כִּמְהָ שְׁמַעְנָא: כְּמוֹהוּ/כְּמוֹתָם שְׁמַע אוֹתָנוּ)	3
ה' שמע אותנו שמע אותנו ה' שמע אותנו שמע אותנו אלקינו ויאמר (ויתפלל) דוד עבדך אשר התפלל בתוכו (מ': שהתפלל [ס': לעצמו לבדו]) כאשר יתעצב וישפוך דברו לפני ה' בקשתו ודמעותיו שמע אותנו ה' תפילותיי (וקול) ובקשתי ותגיע צעקתי לפניך, אל תסתיר פניך ממני ביום צרותי, פתח אוזנך אליי ביום קראתי בשמך. [מהר/כמוהו שמע אותנו]	אָגָזָא שְׁמַעְנָא שְׁמַעְנָא אָגָזָא שְׁמַעְנָא שְׁמַעְנָא אַמְלַכְנָא וְיָיְיָ (וְצִלִּי) דְּוִית גְּבֻרָךְ צִלִּי בְּאַנְתָּ רָאשׁוֹ (מ': אֶרְסָ (ס': צִלִּית בְּחִתּוֹ) סָבִי יִתְכֹּז (מ':וִיכְעוֹ) קִדְמָא אֲגִזָּאבְחָר סְאֻלָּתָא וְאַנְבְּאָעָא שְׁמַעְנָא אָגָזָא צִלּוּתִי (וְקוֹל) וְשְׁאֻלָּתִי וְיִבְצַח גְּעֻרִי קִדְמָךְ וְאִוִּיתְמַט גִּצְכָּ אִמְנִי בְּעִלְתָּ מְנֻדִי עֲצָם (?) אֲזַנְךָ הִבִּי אֲמַעֲלֵת צוּעֵכָא שְׁמַכָּ פֻּטְנָא/כְּמָ שְׁמַעְנָא	4
ה' שמע אותנו שמע אותנו ה' שמע אותנו שמע אותנו אלקינו ויאמר (ויתפלל) שלמה אשר התפלל בבית המקדש אתה שמע מן השמים ממקום משכנך המוכן אתה שמע מן השמים מתוך מקדשך המפואר (מילים לא ברורות בשתי הגרסאות: מדובר לכאורה בעזיבת הברית) באשר לא עזבנו אותך, מאמיניך. ה' אשר אין אחר מלבדך (האיש? שום איש? מושלם וטהור לא ימצא) אין אלקים מלבדך, (אין אחר) (אין אחר) אלקים (אשר יישווה אין אל אחר האלהים) רחם ה' אשר אין דומה לך. מהר/כמוהו שמע אותנו. [פרפראזה של תפילת שלמה בחנוכת בית המקדש, מלכים א' ח, פסוקים כ"ו ואילך]	אָגָזָא שְׁמַעְנָא שְׁמַעְנָא אָגָזָא שְׁמַעְנָא שְׁמַעְנָא אַמְלַכְנָא וְיָיְיָ (וְצִלִּי) סוֹלוֹמוֹן (ס': סְלִמָּן) (ס' צִלִּי) בְּבֵית מִקְדָּשׁ אֶנְתָּ שְׁמַע אֲמִשְׁמִי אֲמִנְךָ דְּלוֹ מַהְדָּרְךָ אֲנִי שְׁמַע אֲמִשְׁמִי אֲמִנְךָ צֶרֶחַ מִקְדָּשְׁךָ כְּהָדָצ (מ: כְּאָדָס) (ס: כְּהָדָס זְכָהָדָע) (ז) אִיכְהָדָנֵכָא (כ) אֲמִלוֹכוֹתְסָ אֶחָד אִיחְדָּנֵנֵכָא (מ': וסעב אס פצמ נצח איתרכב) אָגָזָא זְאִינְבְּלָכָא, (ס' אֶלְבוֹ בְּאָד) (מ' אִינְאָמֶר) (ס': אֶלְבוֹ בְּאָד) אֲמַלְכָא (מ' זְאִינְבְּלָכָא) (ס': אֶלְבִּי פֶּאֶל בְּעָד אֲמַלְכָא) (ס': אֶלְבִּי אֲמַלְכָא) (ת': אִינְמַלְכָא) מַהְרָא אֲדִנִי זְאִינְבְּלָכָא פֻּטְנָא/כְּמָ שְׁמַעְנָא.	5

ה' שמע אותנו שמע אותנו ה' שמע אותנו שמע אותנו אלקינו ויאמר (ויתפלל) אליהו ואלישע אשר התפללו אליך בהר הכרמל ויאמרו: ה' אשר היה ויהיה א' אלקי אבותינו אלוקי אברהם אלוקי יצחק אלוקי יעקב ישראל הקדושים (עד כאן לפי מלכים א' יח) ה' אלוקי לו קהת ועמרם ה' אלהי משה ואהרן כהנים נאמנים (?) כהנים נאמנים נביאים נאמנים מכובדים נאמנים אני (ס': מזמרים?)... חיים חזק (ס': ובעל כוח) כבוד אבא אבא סוסי החיים (לעם ישראל) הכוח של ישראל, אבא אבא. מהר/כמותם שמע אותנו [מבוסס על תפילת אליהו בכרמל, מלכים א' יח, לו-לז, ודברי אלישע בהעלות ה' את אליהו שמימה במרכבת אש, מלכים ב' ב, יב]	אָגָזָא שְׁמַעְנָ שְׁמַעְנָ אָגָזָא שְׁמַעְנָ שְׁמַעְנָ אַמְלַכְנ וּבִיִּלּוּ (וְצִלִּי) אֱלִיאָס וְאַלְשַׁע (ת': זְצִלִּי) בְּדַבֵּר קְרַמְלוֹס (כך בכתוב בגעז) וּבִיִּלּוּ אֲגִזִּי זְהִלּוּ וְיִהְיֶה אֲגָזָא אַמְלַכְ אַבְיִין אָגָזָא אַמְלַכְ אַבְרָהָם אָגָזָא אַמְלַכְ יִצְחָק אָגָזָא אַמְלַכְ יַעֲקֹב (ס' אֲשֵׁרָאֵל) קְדוּשָׁנ (מ' אָגָזָא אַמְלַכְ לֹו קֶהֱת אַנְבֶּרֶם אָגָזָא אַמְלַכְ מֶשֶׁ וְאַחַ כְּהֻנָּתָנ זְאָדָר נְ בִיתָנ זְאָדָר) כְּבָרוּ זְאָדָר אַנְ (ס': אֲנִזְרָאֵת) אֲזָרָנ אָדָר אַבְבִּי חִילָמ וְצֶאֱנָ/צֶנֶט) כְּבָרוּ אַבָּא אַבָּא (ס': וְאַצְנִיִּם) אֲפֶרֶס חֻתוֹמוֹ (מ' לְחִזְצֶפ אֲשֵׁרָאֵל) צֶנְעוֹמוֹ לְאֲשֵׁרָאֵל אַבָּא אַבָּא פֶּטֶן (ס': כְּמָה) (מ': כְּמָהֻ) שְׁמַעְנָ	6
(הבית הבא 8 ע"פ קס אפרים לאווי, 9 אצל מנטסנות). (הבית הבא על פי הנוסח של קס אפרים לאווי ואיננו שלם) ה' שמע אותנו שמע אותנו ה' שמע אותנו שמע אותנו אלקינו ויקרא ויתפללו שני המתבודדים (ל' והגיעו דבריהם) ואישור (?) ה' אשר כמו לבך (מ' נוכח ה'. כמותם שמע אותנו) (מ' מזהה בתוך ספר טובית, פרק ט')	(הבית הבא 8 ע"פ קס אפרים לאווי, 9 אצל מנטסנות). (הבית הבא על פי הנוסח של קס אפרים לאווי ואיננו שלם) אָגָזָא שְׁמַעְנָ שְׁמַעְנָ אָגָזָא שְׁמַעְנָ אַמְלַכְנ וּבִי וְצִלִּי כְּלָא בְּחַתְיוֹנִי וְתִשְׁמַע קְלוֹמוֹ (מ' וְצֶח) (ל' וְצֶח) נְגְרוֹמוֹ (ל' יִבֶּכ אָגָזָאֲבַחֲר זֶכֶם לְבֶכ) (מ' חֶב אָגָזָאֲבַחֲר כְּמָהֻ שְׁמַעְנָ	7
(על פי קס סמאי אליאס) ה' שמע אותנו שמע אותנו ה' שמע אותנו שמע אותנו אלקינו ויאמר ויתפלל חזקיהו בבית המקדש אשר אמרו לו כהנים (ויאמר ויתפללו כהנים ונביאים בבית עבור חזקיהו המלך) ישמעך ה' ביום צרתך ויקום לך שמו של אלקי יעקב ויחזיר לך עזרה ממקדשו ויגרום/יעשה יקבל אותך בחן ויזכור לך כל מנחותיך וירוח לך כל קורבניך אשר הבאת לה' בדומה לבך (תהלים כ, ב-ד) (על פי ליקה כהנת ברקו תגניה) ה' שמע אותנו שמע אותנו ה' שמע אותנו אלקינו. ויאמר והתפלל חזקיהו בבית המקדש, קרע בגדיו ולבש (?) שק ובא בית ה'. (לו) אמרו הכהנים: שמע אותך ה' ביום צרתך ויקום לך שמו של אלקי יעקב ויחזיר לך עזרה ממקדשו ויגרום/יעשה יקבל אותך בחן ויזכור לך כל מנחותיך וירוח לך כל קורבניך אשר הבאת לה' בדומה לבך (תהלים כ, ב-ד)	(על פי לאווי וסמאי. 9 אצל מנטסנות) אָגָזָא שְׁמַעְנָ שְׁמַעְנָ אָגָזָא שְׁמַעְנָ שְׁמַעְנָ אַמְלַכְנ וּבִי וְצִלִּי חֲזַקִּיס בְּבֵית מִקְדָּשִׁי לְיִבֵּל כְּהֻנָּת (מ' וּבִי וְצִלִּי כְּהֻנָּת וְנְבִיִּת בְּבֵית מִקְדָּשִׁי בְּאַנְת חֲזַקִּיס נְגֶשֶׁ יִשְׁמַעְכָּ אָגָזָאֲבַחֲר בְּעֶלֶת מְנִדְבֶכ וּיִקָּמ לְכָ שְׁמָ לְאַמְלַכְ יַעֲקֹב וְיִפְנֶ לְכָ רְדָאֵת אִמ מִקְדָּשִׁי וְאַמְצִי יִתֵּךְ פֶּטֶן וְיִזְכָּר לְכָ כֹּנֵל מִשְׁוֹעֲתֶכ וְיִטָּל לְכָ כֹּנֵל קִוְרִבְנֶכ יִהְיֶכ אָגָזָאֲבַחֲר זֶכֶם לְבֶכ (גרסה ע"פ ליקה כהנת ברקו תגניה) אָגָזָא שְׁמַעְנָ שְׁמַעְנָ אָגָזָא שְׁמַעְנָ אַמְלַכְנ וּבִי וְצִלִּי חֲזַקִּיס בְּבֵית מִקְדָּשִׁי שְׁטֵט אֲלִבְסָה וְלִבֶּכ (?) אִוִּלִּי "וּלְבֶשֶׁ" (?) שֹׁק אַבְּ בֵּית אָגָזָאֲבַחֲר (מלכים ב', י"ט) לְבֶל כְּהֻנָּת יִשְׁמַעְכָּ אָגָזָאֲבַחֲר בְּעֶלֶת מְנִדְבֶכ וּיִקָּמ לְכָ שְׁמָ לְאַמְלַכְ יַעֲקֹב וְיִפְנֶ לְכָ רְדָאֵת אִמְקִדָּשִׁי וְאַמְצִי יִתְכַפֶּכ וְיִזְכָּר לְכָ כֹּנֵל מִשְׁוֹעֲתֶכ וְיִטָּל לְכָ כֹּנֵל קִוְרִבְנֶכ יִהְיֶכ אָגָזָאֲבַחֲר זֶכֶם לְבֶכ.	8

9 שהוא 8 אצל מנטסנות	אָגזאַ שְׁמַעְנִי שְׁמַעְנִי אָגזאַ שְׁמַעְנִי שְׁמַעְנִי אַמְלִכְנִי וַיְהִי (וְצִלִּי) עֲזָרָא: אַנְתָּ וְאַתָּה בְּחִתִּיתֶךָ אַנְתָּ זָגְבֶרְכְּ שְׁמִי שְׁמִית מִסֵּל כָּל חֵילֶךָ פֶּטֶן שְׁמַעְנִי (מ' ו' ס' מסיימים כאן, ס' מציין את המקור, נחמיה ט: 6) (ע"פ קסים מתיגרי בלבד) אָגזאַ בְּזוֹן אַמְלִכְנִי זְבִידֻכּוֹמוּ לְאַשְׁרָאֵל אִמֶּנִי עַל אֶאֱצִיכּוֹמוּ מִדֶּר גִּבְצָ חֵייל מְזַרְעֶתְךָ לַעוֹל פֶּטֶן שְׁמַעְנִי	ה' שמע אותנו שמע אותנו ה' שמע אותנו שמע אותנו אלקינו ויאמר (ויתפלל) עזרא: אתה הוא לבדך אתה אשר עשית את השמים ושמי השמים וכל צבאם מהר שמע אותנו. (ע"פ קסים מתיגרי בלבד) ה' פדה אותנו אלהינו אשר הצלת/פדית את ישראל בתוך (אותו) היום אשר הוצאת אותם מארץ מצרים בכוח גדול ובכוח זרועך המרוממת [ציטוטים ופרפראזה מתוך תפילת עזרא בספר נחמיה ט, פסוק יב ואילך] מהר שמע אותנו.
10	אָגזאַ בְּזוֹן בְּזוֹן אָגזאַ (מ' אדהננ) בְּזוֹן אַמְלִכְנִי זְבִידֻכּוֹמוּ בְּחֵיילֶךָ אֶל אֹוֶצֶאֶךָ אִמֶּי מִדֶּר גִּבְצָ בְּחֵייל עֲבִי מְזַרְעֶתְךָ לַעוֹל בְּזוֹן אַנְזַבְחֶר אַמְלִכְךָ צִדְקָה כְּמִהֶם בְּזוֹן	ה' פדה אותנו פדה אותנו ה' פדה אותנו אלהינו בכוחך כאשר בכוחך הוצאת מארץ מצרים בגדול כוח זרועך המרוממת פדה אותנו ה' אלהי הצדק כמותם פדה אותנו (אזכור של סיפורי יציאת מצרים, שמות א, יג; נחמיה ט, ט-י; דברים כו, ז-ח; תהילים סח ועוד)
11	אָגזאַ עֲקֶבֶן עֲקֶבֶן אָגזאַ (מ': עקבנ) עֲקֶבֶן אַמְלִכְנִי עֲקֶבֶיחוֹמוּ נְלִייהוֹמוּ לְאַשְׁרָאֵל עֲצֵם זִירְאִימוּ כֶּמֶ אַבְנֵהָ וּסְפֵ אֶסְתֵּרְאִי בְּקִדְמָ אֶפְרִים וּבְנֵינִם וּמִנְשָׁ אַסֵּ חֵיילֶךָ וּוְאִדְהֶנֶן / אֶסְרִי לִנִּי אֶנְסִרִי כְּמִהֶם עֲקֶבֶן	ה' שמור עלינו שמור עלינו ה' שמור עלינו אלהינו כמו ששמרת להם היית רועה להם לישראל כמו צאן לצד יוסף אשר ראה לפניו אפרים בנימין ומנשה מתוך כוחך ורפאנו סלח לנו כפי שסלחת להם כמותם שמור עלינו (זכר לסיפורי יוסף, בראשית לז ואילך; תהילים פ, ב-ג).
12	אָגזאַ עֲקֶבֶן עֲקֶבֶן. (מ': עקבנ) אָגזאַ עֲקֶבֶן אַמְלִכְנִי אָגזַבְחֶר יַעֲקֹב אַגְזִיבְחֶר יַכְדֶּנֶן אֶגְ אַבְחֶר מַעֲלֵת צוֹטִיכֹכ וִירְאִי בְּלִית אָגזַבְחֶר יַעֲקֹב אֶמְכּוֹלוּ אֶכּוּ וַיִּתְמַחֲצֵן לְגִבְשָׁ אַנְזַבְחֶר בְּגִדְתֶּךָ וּבְבִתּוֹתֶךָ אַמֵּן שְׁמוּ אִמִּיאֵז וְאַסֵּ לַעֲלֵמ.	ה' שמור עלינו שמור עלינו ה' שמור עלינו אלהי ה' ישמורך ה' יכסה עליך ה' יומם יקרא אליך ויראה אותך בלילה ה' ישמור אותך מכל אסון וישים את נפשך במשמר ה' בדרכך וביתך (השוו תהילים קכא, ה-ח) אמן שמו מן העולם ועד עולם.
13	(בית הנמצא רק אצל קס מנטסנות) אָגזאַ עֲקֶבֶן עֲקֶבֶן אָגזאַ עֲקֶבֶן אַמְלִכְנִי אֶל יַעֲקֹב סִנְבִתֶת אֶל יַעֲקֹב בְּעֵלֶת אֶל יַעֲקֹב אֶרֶת אֲדָחַן חֲזֶבֶךָ וְבִרְכֶּךָ אֶרְסֶתְךָ רִיזֶם וְאַלְלֵהָ אֶמֶן נָס אִמִּיז וְתֵר אֶסֶכ לַעֲלֵמ אָגזאַ עֲקֶבֶן	(בית הנמצא רק אצל קס מנטסנות) ה' שמור עלינו שמור עלינו ה' שמור עלינו אלקינו כפי שישמור שבתות כפי שישמור חגים כפי שישמור תורה הצל עמך וברך נחלתך... ו... מ שמו מאז תמיד... עד עולם ה' שמור עלינו. (יש מילים לא ברורות)

14	(סמאי: בית 9) אַגְזָא אֲדֵהֲנָנְךָ אֲדֵהֲנָנְךָ אַגְזָא (מ' עקבנ) אֲחֲתֶנְךָ אֲמַלְכֶנְךָ זֶאֱדֵהֲנֹכְמוּ אֲדוּנִי לְיִשְׂרָאֵל בְּזֹאֲתוֹ עֵלֶת אֶמְרֵהָב נִדְתָּ אֶמְ סִדְתָּ כֹּזֶנֶת אֶמְ הֶמֶם צוּג אֶמְ מוֹת מְרִיר אֲמַדִּינְךָ גְּרוּמִי (מ' וְאֲמַסְתֶּכּ (?) צָנַע אֲדֵהֲנָנְךָ אֶגְ. אֶסְמִי חֵלֶק חֵר) אֲשֻׁתְךָ צִנּוּאָךְ כְּמֵהֶם אֲדֵהֲנָנְךָ	ה' הצל אותנו הצל אותנו ה' הצל אותנו אלקינו כפי שאתה ה' הצלת את ישראל באותו היום מרעב בוער מנדודים ממחלה עיניו עם מוות מר בפלא ובנס (מ'... חזק הצל אותנו ה' כי תחשיב/תקיף רחמים) האש שלך הבטוחה כמותם הצל אותנו. (אזכור של הסבל בנדודים במדבר, בעיקר מתוך ספר במדבר)
15	(בית הנמצא רק אצל קס מנטסנות) אַגְזָא עֵקֶבְנֶךָ עֵקֶבְנֶךָ אַגְזָא עֵקֶבְנֶךָ אֲמַלְכֶנְךָ אַגְזָאֲכֶר יַעֲקֹבְכָּ אַגְזָאֲכֶר וְ דָבִי בִימֵנִי אֲדָה מַעֲלֵת צָחִי וְאִיּוֹאֵכ וְאִוְרָה בְּלֵלֶת אַגְזָאֲכֶר יַעֲקֹבְכָּ אֲמַלְכֶנְךָ אֶכִּי וְיִתְמַחֲצֶנְךָ לִנְפֹסְכָּ אַגְזָאֲכֶר יַעֲקֹבְכָּ בְּאֲנִדְאֵכ וּבְאִתּוֹתְכָ אֲמֵנִי סֶמֶת אֲמִיז וְתִרְ אֶסֶף לְעַלְמִי אַגְזָא עֵקֶבְנֶךָ	(בית הנמצא רק אצל קס מנטסנות) ה' שמור עלינו שמור עלינו ה' שמור עלינו אלהינו ה' ישמורך ה' ויכסה אותך בידו הימנית מעל השמש ולא יריבך/יצנע (?) ולא יתאכזר ביללות ה' ישמורך מכל רע ויהיה מקלט לנפשך ה' ישמורך בצאתך שלך ובשובך כי שמו לאחר תמיד כי לעולם ה' שמור עלינו (הדים של תהלים קכ"א:ד-ח)
16	(ס' מ' משותף) אַגְזָא סוֹרְנֶךָ סוֹרְנֶךָ אַגְזָא סוֹרְנֶךָ אֲמַלְכֶנְךָ סוֹרְהָ צִדְקָן אֲדִנִי סוֹרְנֶךָ עֵקֶבְנֶךָ בְּחִטּוּיִנִי אֲדוּנִי עֵקֶבְנֶךָ סוֹרְכֹמוּ אֲדִנִי לְחִנוֹכ וְלֹאֲלִיאֵס נְבִיא אֶמְ נָצָה מוֹת כְּסִיחָ סוֹרְנֶךָ	ה' הסתר אותנו הסתר אותנו ה' הסתר אותנו אלקינו הסתר צדיקים ה' הסתירונו שומר המתבודדים ה' שמור עלינו כפי שהסתרת ה' את חנוך ואת אליהו הנביא מפני המוות כמותם הסתר אותנו (חנוך: בראשית ה, כא-כד; אליהו: מלכים ב' א, יא-יב)
17	(הבית הבא על פי קס סמאי) אַגְזָא תְּשֻׁהֲלֶנְךָ תְּשֻׁהֲלֶנְךָ אַגְזָא תְּשֻׁהֲלֶנְךָ אֲמַלְכֶנְךָ בְּכֶמֶת עֲבִי שְׁהֲלֶכְךָ (מ' בזוג) וּבְכֶמֶת בְּזִחַת מְחִרְתְּךָ דְּמָסָס חֲטָאֲתִי חֲצִי וְאֲנִצְחֶנְךָ אַגְזָא אֲמַחֲטָאֲתִי כְּמֵהֶם תְּסַהֲלֶנְךָ	(הבית הבא על פי קס סמאי) ה' סלח לנו סלח לנו ה' סלח לנו אלהי מתוך גדול סליחתך וכמו/מתוך רחמיך הרבים מחק חטאותי כבשני וטהרני ה' מחטאי, כמותם סלח לנו (על פי קס סמאי תהילים נ, א-ב, במספור בגעז, אך לפי המספור במסורה: תהילים נא, ב-ג. ראו גם פסוקים ט, יא)
18	(הבית הבא על פי קס מנטסנות) אַגְזָא תְּשֻׁהֲלֶנְךָ תְּשֻׁהֲלֶנְךָ אַגְזָא תְּשֻׁהֲלֶנְךָ אֲמַלְכֶנְךָ תְּשֻׁהֲלֶנְךָ אַגְזָא מְדָרְכֶךָ וּמִיטְכָּ צוּא לְיַעֲקֹב וְחֲצִי כָל חֲטָאֲתֶךָ לְחֻזְבֶּכָּ וּכְדִנְכָּ כָל אֲבִסְהֶמֶךָ וְחֲצִי כָל מַעֲתֶכָּ וּמִטְכָּ מִקְסָפֶךָ מַעֲתֶכָּ מִטְכָּ אֲמַלְכֶנְךָ וּמִדְחֲנֶךָ וּמִטְכָּ מַעֲתֶכָּ אֲמֵנִי וְלַעֲלָמִס אִיתְתִּימֶנִי	(הבית הבא על פי קס מנטסנות) ה' סלח לנו סלח לנו ה' סלח לנו אלקינו סלח לנו ה' ארצך והסב קריאתו של יעקב ועזוב כל חטאותיהם של עמך והסתר כל עבירותיהם ועזוב כל והסבת אחורה עונש כבוד של חרוך הסב אחורה ה' והצל אותנו והסב אחורה חרוך מאתנו ולעולם תרצנו (?)
19	(הבית הבא על פי קס מנטסנות) אַגְזָא תְּשֻׁהֲלֶנְךָ תְּשֻׁהֲלֶנְךָ אַגְזָא תְּשֻׁהֲלֶנְךָ מַלְכִי תְּשֻׁהֲלֶנְךָ אַגְזָא אֶסְמִי דְּוִינִי וְפֹסֶס אֶסְמִי תְּהוֹכֶת אַעֲצָמִי וְנִפְסִי וְהוֹכֶת פִּדְפִּד וְאֲנִתְךָ אַגְזָא אֶסֶף מִיִּזְנֶךָ תְּמִיט אַגְזָא וְבִלָּה אֲמַקְנִית לִנְפִסִּי כְּמֵהֶם תְּשֻׁהֲלֶנְךָ	(הבית הבא על פי קס מנטסנות) ה' סלח לנו סלח לנו ה' סלח לנו אלקי סלח לנו ה' כי חלינו וריפאת אותנו כי טרודים הסתבכה נפשנו ריגשת הרבה עד מתי ה' כי אמרת תסב (?) ה' אמור הכנעת את נפשי. כמותם סלח לנו. המילה המוטה: תרגום ודאי)

20	(משותף ללאווי ומנטסנות) תְּשֻׁלֵּנִי אֶגְזָא בְּכֶמ עֲבִי שְׁהִלֵּךְ וּבְכֶמ בָּזַח מְהֵרֶתְךָ דְּמָסָס חֲטִיאִתִּי הָעֶבֶן וְאֶנְצַחֲנִי אֶמְחִיטִיאִתִּי וְאֶמְאַבֶּסֶינִי אֶנְצַחֲנִי	(משותף ללאווי ומנטסנות) סלח לנו ה' בגדול סליחתך ומתוך רחמך הגדול מחק חטאותנו תגדלנו וטהריני מחטאתי ומעבירותי טהריני
21	(כולם, פרט למנטסנות) אֶגְזָא מְחֻרַּנְךָ מְחֻרַּנְךָ אֶמְלִכֶנָּה (מ' תסהלנ) אָסֶמְ מְחֻרִּי אֲנִתְּ אֶגְזַּבְחֵךְ צִדֵּק וְמִסֵּת סֶלָה וְמִסֵּת אֲנִסְ מְחֻרֶת לְמַדּוּ סֶלָה תֵּאָזְזוּ זֵאִיתִקִּים לְבֹו זִיֶּהֶסֶס סֶהֱלוּ בְּ אֲנִתְּ שֹׁנְבִיתְךָ קִדְשֵׁת מְחֻרַּנְךָ וּבְאֲנִתְּ בַּעֲלִיתְךָ כָּבוֹד מְחֻרַּנְךָ בְּ אֲנִתְּ אֶרְתְּךָ זִצְאֵת מְחֻרַּנְךָ מְחֻרַּנְךָ צִדֵּק מְחֻרַּנְךָ יוֹא אֲלֹבוּ חֹלְקוֹ אֲלֹבוּ מְסַפֶּרֶת לְסֶהֱלָה תֵּאָזְזֶכָּ סוּבְאֵתֵאֶהוּ מְחֻרַּנְךָ. הוֹסֵפָה לְבֵית הָאֲחֵרוֹן עִיפִי ס' מְחֻרִּי אֲנִתְּ אֲדִינִי בְּחִתְתְּךָ עֲבִי רֶחֶק מַעַת וּבָזַח מְחֻרֶת וְצִדֵּק אֲמִנִּי אֵיקֶשֶׁפ וְתֵר וְאֵיתֵתֶמֶע זֶלְפִּי.	(כולם, פרט למנטסנות) ה' רחם עלינו רחם עלינו אלוקיני כי רחום אתה ה'. צדיק ומרבה לסלוח מרבה מחילה ורחמים מלמד סליחות במצוותיו. אשר לא יכעס לבו, אשר ילבין סליחתו. בזכות שבתך הקדושה רחם עלינו ובזכות חגיך המכובדים רחם עלינו, בזכות ספר תורתך שמות רחם עלינו. רחם צדיק רחם, חסיד בלי מספר, אין לספור מידותיו לסליחה, כאשר צוית, בגלל זה רחם עלינו. הוספה לבית האחרון על פי ס' רחום אתה ה' לבדך גדול, הרחק חרון ורב רחמים וצדק, אמן. לא תענה/תעניש תמיד
*21	(על פי קס מנטסנות) אֶגְזָא מְחֻרַּנְךָ מְחֻרַּנְךָ אֶגְזָא מְחֻרַּנְךָ אֶמְלִכֶנָּה אָסֶמְ מְחֻרִּי וְמִסֵּת שְׁהִלֵּךְ אֲנִתְּ אֶגְזָא צִדֵּק עֲבִי רֶחֶק מַעַת וּבָזַח מְחֻרֶת וְצִדֵּק מְחֻרֶת לְמַד תַּעֲנֵשֶׁת לְמַד שְׁהִלֵּךְ תַּעֲזֹז/ תֵּאָזְזוּ זֵאִיתִקִּים לְבֹו זִיֶּהֶשֶׁש שְׁהִלֵּךְ זִידְמָצ צִדֵּל בְּ אֲנִתְּ שֹׁנְבִיתְךָ קִדְשֵׁת מְחֻרַּנְךָ בְּ אֲנִתְּ בַּעֲלִיתְךָ כָּבוֹד מְחֻרַּנְךָ וּבְאֲנִתְּ אֶרְתְּךָ זִצְאֵת מְחֻרַּנְךָ בְּ אֲנִתְּ חֵן אֶמְלִכֶנָּה מְחֻרַּנְךָ מְחֻרִּי צִדֵּק סֶהֱ יוֹא זֵאֲלֵב חֹלְקוֹ זֵאֲלֵב מְסַפֶּרֶת לְשְׁהִלֵּךְ תֵּאָזְזֶכָּ פֶטֶן מְחֻרַּנְךָ מְחֻרִּי אֲנִתְּ אֲדִינִי בְּחִתְתְּךָ עֲבִי רֶחֶק מַעַת וּבָזַח מְחֻרֶת וְצִדֵּק אֲמִנִּי אֵיקֶשֶׁפ וְתֵר וְאֵיתֵתֶמֶע זֶלְפִּי. (ס': תה' 102, 9-8, בגעז, ק"ג ח-ט בעברית)	על פי קס מנטסנות ה' רחם עלינו רחם עלינו אלוקיני כי רחום אתה ה'. צדיק גדול הרחק חרון ומרבה רחמים למוד סבלנות למוד סליחות במצוותיו/חזק (?) אשר לא ישמור כעס בלבו שיחפש סליחה שיכריז זוהר בזכות שבתך הקדושה רחם עלינו ובזכות חגיך המכובדים רחם עלינו, בזכות ספר תורתך שמות רחם עלינו. בזכות חוק אלוקיך רחם עלינו. רחם צדיק רחם, חסיד בלי גבול, אין לספור לסליחת מצוותך, מהר רחם עלינו. רחום אתה ה' לבדך גדול, הרחק חרון ורב רחמים וצדק, אמן. לא תענה/תעניש תמיד ויכבוש תמיד.

אחד הדברים הבולטים ביותר בכל הגרסאות של אֶגְזָא שְׁמַעַן הוא שהתפילה נחלקת לשניים. לאחר פתיחה כללית, המבקשת שה' ישמע את תפילות המתפללים (הבית הראשון), מובאות בשמונת הבתים הבאים (2–9) ובסדר כרונולוגי דוגמאות של דמויות בעם ישראל שתפילותיהם נענו. ואילו החל מהבית העשירי עיקר התוכן בכל אחד מהבתים הוא בקשות שונות, והדוגמאות השונות, בעיקר מקראיות, משמשות רקע לאותן בקשות. המבנה של חלק ראשון של תפילה שמשבח את ה' או מנסה לרצות אותו באמצעות אזכור של מעשיו או מידותיו, וחלק עוקב המפרט את הבקשות הספציפיות, הוא מבנה שכיח מאוד בתפילות ישראל.

לתשעת הבתים הראשונים מבנה ספרותי דומה: כל בית מתחיל במילים "אֶגְזָא שְׁמַעַן שְׁמַעַן אֶגְזָא שְׁמַעַן שְׁמַעַן אֶמְלֶכֶךָ" – "ה', שמע אותנו שמע אותנו, ה' שמע אותנו, ה' שמע אותנו, ה' שמע אותנו, ובשאר הגרסאות "אֶגְזָא שְׁמַעַן שְׁמַעַן אֶגְזָא שְׁמַעַן אֶמְלֶכֶךָ" – "ה' שמע אותנו, ה' שמע אותנו, ה' שמע אותנו, ה' שמע אותנו, ה' שמע אותנו". כל בית מסתיים עם אותן שתי המילים, שלהן שתי גרסאות: "פָּטַן שְׁמַעַן", "מהר שמע אותנו" בגרסה התיגרית ובגרסה של קס סמאי או "כְּמָהָ שְׁמַעַן" אצל קס מנטסנות – "כמוהו/כמותם שמע אותנו". מבנה זה עקבי לאורך אותו חלק של התפילה. השורות שחוזרות יוצרות מבנה קבוע לבתים אלה, ותפקידן הוא לחזק את הרעיון המרכזי: המתפללים פונים לה' בבקשה שייענה לתפילתם, כפי שנעתר (שמע) לבקשת המתפללים בעבר. פרט לדמות אחת, דווקא הראשונה, מדובר בבקשות של מתפללים במקרא אשר תפילותיהם נענו, והן מובאות כלשונן. ואם כן, נוסף על המבנה החוזר שכבר צוין, אפשר להוסיף את מילות ההקדמה בכל בית לדברי אותה דמות: "וַיֵּבֶ" (ויאמר) ולפי חלק מן המסורות, "וַיֵּבֶ וְצִלֵּי" (ויאמר והתפלל).

להלן התייחסות לכל הדוגמאות פרט לדוגמה הראשונה, שהיא מיוחדת במינה ונחזור אליה.²⁰

בבית השלישי המתפלל הוא משה. בבית זה מובא ציטוט קצר מאוד מתוך תפילתו שנאמרה בהר סיני לאחר חטא העגל (שמות לב), ובה ביקש מה' שיסיר את זעמו מעם ישראל וימשיך להובילו לארץ כנען (שמות לב, יא–יב). הציטוט מלווה בתיאור של המעמד בפני ה' ושל ארבעים הימים שבהם משה לא אכל ולא שתה. אומנם לא כל האירועים האלה התרחשו יחד, אך לכולם יש משמעות לסיפור הכולל של חטא העגל. בגרסה של קס מנטסנות מובאים ציטוטים גם מתוך שמות לב (לא–לג) וגם מפרק לד (כח), כחיזוק לדברי משה.

בבית הרביעי המתפלל הוא דוד, שלו מיוחס ספר תהילים. הציטוט הוא מאחד ממזמורי הבקשה, תהלים קב, ב–ג, או פרק 101 לפי המספור בספר תהילים בגעז. הבדל קטן בניסוח הוא שהביטוי המקראי הוא "הטה אזנך" במקום "פתח אזנך", כפי שמופיע בדברי התפילה בגעז.²¹

בבית החמישי המתפלל הוא שלמה בן דוד מלך ישראל, וציטוט התפילה בפיו לקוח מדברי התפילה שנשא בחנוכת בית המקדש. בתפילה זו הוא מתאר את ה' השומע מן השמים כל מתפלל הנמצא במקדש, כל אחד לפי צורכו (מלכים א, ח, פסוק כג ואילך).²²

20 כמו בתפילה הקודמת, כל מראי המקום אותו בגעז ובעברית ויצוין כאשר יש הבדל בין השניים.

21 בספר תהילים בגעז, (מִזְמֹר דָּוִיד) הפרקים ממוספרים לפי מספרים ולא לפי אותיות כמו בעברית.

22 אני מודה לקס מנטסנות על סיוע במציאת תפילת שלמה, מכיוון שבטקסט הנוצרי של הגעז ספרי שמואל ומלכים נמצאים יחדיו. כמובן, הוא סייע במציאת המקבילות לבית השישי.

הבית השישי מסובך משום שהוא משלב בין תפילותיהם של שתי דמויות: אליהו ואלישע. אליהו התפלל במספר הזדמנויות. התפילה הידועה ביותר היא תפילתו בהר הכרמל, כאשר התפלל לה' שייענה לו מול נביאי הבעל (מלכים א' יח, לו-לז). אך מייד אחר כך מובא בבית גם חלק מזעקת הפליאה של אלישע שנשא כאשר ראה את אליהו מועלה השמימה במרכבת אש (מלכים ב' ב, יב).

הבית השביעי, על פי הסדר שהבאתי, נתרם על ידי קס אפרים לאווי.²³ הוא הבית התשיעי בסדר של קס מנטסנות, מה שנראה כמקום המתאים יותר. בית זה חורג משאר הבתים בחלק זה של התפילה משום שאין בו זכר לדמות מקראית הנזכרת בשמה. אצל קס אפרים הבית הוא קצר מאוד, ומציין רק שה' שמע את קול המתבודדים. ההמשך סתום גם הוא מבחינה לשונית. לקס מנטסנות גרסה מלאה יותר. אין אצלו התייחסות למתפלל ספציפי, אלא ל"שני מתבודדים" שאת שמותיהם אין מזכירים. קס מנטסנות מייחס אותם לספר טובית החיצוני, אם כי במקור של הספר אין התייחסות באופן ישיר לשני מתבודדים.

בבית השמיני המתפלל הוא חזקיהו המלך, אשר התפלל לה' בבית המקדש בזמן המצור של האשורים על ירושלים (מלכים ב' יט, טו-יט). בגרסה שפרסם קס סמאי אין ציטוט מדברי התפילה עצמם, אלא מובאים דברים מפיי הכוהנים במקדש, ומהם עולה כי תפילתו נענתה. לפי הציטוט, ה' שמע את תפילתו, ייענה לו וייתן לו עזרה בזכות הקורבנות אשר הקריב. מחבר התפילה השתמש בפראפרזה של תהילים כ, ב-ד כמענה בפיי הכוהנים. בגרסה הארוכה יותר, זו שקיבל קס סמאי מליקה כהנת ברקו תגניה, יש תוספת של דברי הסבר על כך שחזקיהו עלה לבית ה' להתפלל, אם כי אין ציטוט של דברי התפילה עצמם. אם כן, אף על פי שהמתפלל מצוין כחזקיהו, דברי המענה מצטטים מספר תהילים. על מנת לציין תשובה כביכול של ה' לכוהנים נעשה שימוש מאולץ בפסוקים מספר תהילים.

בבית התשיעי המתפלל הוא עזרא הסופר. דברי התפילה מובאים מפיו על פי הנוסח התיגרני. הם ארוכים, אך חשיבותם רבה הן מבחינת תוכנם הן מבחינת החיזוק שהם מעניקים למבנה הספרותי הכולל של התפילה. כל מה שמובא כדברי התפילה של עזרא הסופר לקוח מפרק ט בספר נחמיה (שאגב נקרא בחג הסגד ומשמש לו מודל). החלק המצוטט של התפילה מתחיל בפסוק ו: "אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את־השמים שמי השמים וכל צבאם", וממשיך בפראפרזה המסכמת בקצרה את הוצאת העם ממצרים והמשך ההיסטוריה, דבר אשר זוכה לתיאור ארוך ומפורט בנחמיה ט עצמו. בין הציטוט לפראפרזה מופיע כחלק מתפילת עזרא הביטוי שבדרך כלל חותם כל בית עד מקום זה, "פִּטְנָן שְׁמַעְנָה", "מהר שמע אותנו". ביטוי זה חוזר, כמו בכל הבתים הקודמים, גם בסוף הבית. גרסתם של קס סמאי וקס מנטסנות קצרה יותר ומסתיימת גם היא בדברי עזרא: "פִּטְנָן שְׁמַעְנָה", "מהר שמע אותנו".

לאחר שהתוודענו לציטוטים ולפראפרזות של דמויות מתוך המקרא שתפילותיהם ידועות, אפשר לשוב ולהתייחס לייחוד של הבית השני של התפילה. המתפלל המקראי הראשון בתפילה הוא נח. הוא "מצוטט" כמי שהתפלל וביקש את הסיוע של אלוהי אבותיו ירד, חנוך, מתושלח ולמך. בפשט הכתוב בספר בראשית אין שום מילה על כך שנח התפלל או התבטא בדבר כלשהו. מחברי התפילה הזאת ראו לנכון לכלול את נח כאחד המתפללים. לדברי קס סמאי וקס מנטסנות תפילה זו נמצאת בספר חנוך האתיופי, בפרק יח, ג.²⁴ יש לציין כי לנח מעמד

23 קס אפרים לאווי ירש את נוסח אזור בלסה מאביו.

24 שנת הוצאת הספר רשום כשנת תש"ל.

מיוחד אצל ביתא ישראל, כנושא הברית הראשונה, ברית הקשת.

כאמור, החצי הראשון של התפילה משמש הקדמה ארוכה, הכוללת לרוב זיכרון היסטורי של דמויות שתפילתם נענתה ומעט בקשות. ההכוונה בחלק זה של התפילה ברורה: כפי ששמעת/נענית לתפילתם של דמויות מופת אלה, "מהר שמע אותנו" או "כמותם שמע אותנו".

החלק השני של התפילה הוא חלק הבקשות הספציפיות. מדובר בשש מילות בקשה: **פדה** אותנו, **שמור** עלינו, **הצל** אותנו, **הסתר** אותנו, **סלח** לנו, **רחם** עלינו. בגרסה של קס סמאי לכל מילת בקשה מוקדש בית אחד. בשאר הגרסאות יש בית אחד עד שלושה לכל מילת בקשה. הבאתי לעיל בעיקר את הגרסה של ליקה כהנת ברקו תגניה וקס אדיסו ביינסיי, ולפי הסדר שלהם, אך הוספתי את הבתים שמופיעים רק אצל קס מנטסנות או רק אצל קס סמאי, כמסומן. כפי שצוין לעיל, ורצוי לחזור על כך, בקלטות משנות השמונים הוקלט רק בית הבקשה האחרון שבו מבקשים רחמים, ומלבדו לא הוקלטו בתים שיש בהם הבקשות הפרטניות (כלומר מבית העשירי ואילך).

בבתים אלה נשמר במידה מסוימת מבנה ספרותי אחיד. כמעט כל בית מתחיל במילים: "אָגָזָא [מילת הבקשה פעמיים] אָגָזָא [מילת הבקשה] אַמְלַכְנִי, ובסוף חלק מהבתים מופיעות אותן שתי מילים – "כְּמָה [כמוהו]... כְּמָה" [כמותם]..." ומילת הבקשה. ברוב הבתים מוזכר אירוע מחיי עם ישראל או דמויות במקרא הקשורות לאותה מילת בקשה, אך הם מפורטים פחות מאשר בחלק הראשון. הבקשה היא העומדת במרכז. בטבלה להלן מסוכמים מאפייני הבתים בגרסאות השונות.

עיון מדוקדק בבקשות מלמד שבכל אחת מהן מובא הסבר לבקשה. ההסבר מופיע בין הפתיחה הקבועה לסיום, שגם לו יש בדרך כלל הסבר מנומק: מדוע ה' צריך לפדות, להציל, לשמור, להסתיר, לסלוח או לרחם. בניגוד לחלק הראשון של התפילה, רק בחלק מן הבקשות מוצאים ציטוט ישיר מתוך המקרא (לדוגמה, בבית על שמירה שמצטט מתוך תהילים 25,79 בבית על שמירה שמצטט מתהילים 120 ובבית על כפרה המצטט חלקית וגם ועושה פרפרזה מתהילים 50). באחדים מהבתים מוזכרים סיפורים מקראיים – בבית המבקש פדיון (במקום שונה בגרסאות השונות) מוזכר סיפור יציאת מצרים (באמצעות הפועל "בְּצִוְנִי"), ובבית שבו מבקשים הצלה (במקום שונה בגרסאות השונות) מוזכרים הנדודים והסבל של עם ישראל במדבר (באמצעות הפועל "אֲדַהֲנֶנִּי"). כמו כן, בבית המבקש הסתרה מוזכרות שתי דמויות מקראיות, חנוך ואליהו, ונרמזות דמויות חיצוניות (שני המתבודדים) באמצעות המילה סֶנְרָנִי. כמו כן מוזכר יעקב באחד הבתים המבקשים סליחה (בית מספר 17 אצל קס מנטסנות). אך לא כל בית קושר בין הבקשה לבין דמות מקראית שמצטטים מדבריה, בניגוד למה שראינו בחלק הראשון של התפילה. בבתים אחדים הבקשה קשורה אך ורק למצוות או לספרי קודש או למידות ה' הדורשות רחמים (אחד הבתים שמבקש שמירה, אחד הבתים שמבקש סליחה והבתים המבקשים רחמים). אם כן, נשמר לרוב מבנה של מסגרת קבועה וחלק אמצעי מתחלף, אך בצורה שונה ופחות קפדנית מאשר בחלק הראשון של התפילה.

הפועל שמגדיר את הבקשה	מספר בית			הסבר או ביסוס בטקסט המקראי של אותה בקשה
	ליקה כהנת וקס אדיסו	קס מנטסנות	קס סמאי	
בְּזֹנֶה: פדה אותנו	10	15	13	פדית ממצרים בכוחך. האזכור הוא כללי, ללא ציטוט. המשפט מזכיר את התפילה של ביתא ישראל "זִזְזֹזְךָ בְּחִילְךָ" (אשר פדית בכוחך) ²⁶
עֲקֶבְךָ: שמור עלינו	11	11	10	שמר כרועה כיוסף ואחיו: תהילים 79, ב-ג בגעז, שבעברית הוא תהילים 9, ב-ג.
עֲקֶבְךָ: שמור עלינו	12	13 (אם כי הרחבה ופרפרזה)		כמעט זהה: ה' ישמור צאתך ובואך: פרק 120, ה-ח בגעז שהוא בעברית תהילים קכ"א, ה-ח.
עֲקֶבְךָ: שמור עלינו		12		כפי שעמך שומר את השבת, החגים והתורה, הצל וברך עמך ונחלתך.
אֲדֹהֶנְךָ: הצל אותנו	13		9	כמו שהציל מאסונות במדבר, המתוארים בספרי במדבר, דברים ותהילים.
סִוְרָךָ: הסתר אותנו	14	14	11	הסתיר את חנוך (בראשית ה, כא-כד) ואליהו (מלכים ב' א, יא-יב) ומתבודדים
תְּשֻׁלֶּךָ: סלח לנו	15	16	12	כגודל סליחתך, מחק וכבסני מחטאי: תהילים 50, 4 בגעז, נא, ד בעברית.
תְּשֻׁלֶּךָ: סלח לנו	16			גרסה של קס אפרים לאותו בית
תְּשֻׁלֶּךָ: סלח לנו		17		כפי שסלחת ליעקב, הרחק חטאותיהם, הסב אחורה חרונוך.
תְּשֻׁלֶּךָ: סלח לנו		18		כי חלינו וריפאת אותנו...
מְחַרְךָ: רחם עלינו	17	19-20	14	כי רחום אתה, צדיק גדול, למוד סבלנות, למוד סליחות ותיאורים דומים של מידות ה', ושהרחמים יבואו בזכות השבת, הורה וכד'. קס סמאי מקשר לתהילים 102, 8-9, שהם קג בעברית.

סיכום

תפילות ביתא ישראל הן יצירות אומנות שמקדמות את האמונה ומאפשרות למאמין לפנות באופן ציורי אל ה'. במאמר זה ניתחתי שתי תפילות והדגמתי כך את האומנות הספרותית הקיימת בחיבור התפילות של ביתא ישראל. **אגָזָא שְׁמַעַנ** היא אחת התפילות המתוחכמות ביותר, והיא ממחישה היטב את כושר היצירה הדתית של ביתא ישראל בשיאו. **בַּעַל סַנְבַּתִּי** מסוגנת פחות, אך גם בה קיים מבנה מתוחכם, הכולל ניצול של ציטוטי לשון המקרא וגם חיקוי של הסגנון המקראי, ובמיוחד של נביא ספציפי, הנביא יחזקאל. בשתי התפילות ניכר כי מחבריהן הכירו את ספרי התנ"ך והשכילו לנצלם היטב. בשתי התפילות רואים כיצד תחכום החיבור, המסגרות החזרות, ההיכרות העמוקה עם ספרי התנ"ך ועם יצירות חיצוניות ועדתיות תרמו למעשה אומנות ספרותי שהוא תוצר של שילוב בין אומנות לאמונה.

רשימת מקורות

- ארום, ש', אלברד־פרייר, פ', טורני, א' ובן־דור, ש' (2018). **הליטורגיה של ביתא ישראל** (אנתולוגיה של מסורות מוסיקה בישראל, מס' 26). האוניברסיטה העברית בירושלים, המרכז לחקר המוסיקה.
- בן־דור, ש' (1985), המקומות הקדושים של יהודי אתיופיה, **פעמים 22**, 32–52.
- בן דור, ש' (2019). **יום הסנד, סדר התפילות**. הדפסה פרטית.
- וורמברנד, מ' (1991–1992). **תַּאֲזָאָה סַנְבַּת**, ספר מצוות השבת של ביתא ישראל, חלק א. **מהות, ח-ט**, 96–107.
- וורמברנד, מ' (1993). **תַּאֲזָאָה סַנְבַּת**, ספר מצוות השבת של ביתא ישראל, חלק ב. **מהות, י**, 13–22.
- כהנא, א' (עורך). (1969). **הספרים החיצוניים: לתורה, לנביאים ולכתובים ושאר ספרים חיצוניים**. מקורות.
- מנטסנות (אלי) ממו וונדה (2015). **מצהף כהנת**.
- סמאי אליאס (2018). **תפילות כהנים, כרך 'תפילה של שבת ומוצ"ש'**.
- קנוהל, י' (1993). **מקדש הדממה**. מאגנס.
- Knibb, M.A. (2015). *The Ethiopian text of the Book of Ezekiel: A critical edition*. Oxford University Press.
- Kohn, R. L. (2008). *A new heart and a new soul. Journal for the Study of the Old Testament Supplement Series*. Sheffield Academic Press.
- Leslau, W. (1989). *Concise dictionary of Ge'ez*. Harrassowitz.
- Shelemay, K. K. (1986). *Music, ritual, and Falasha history*. Michigan State University Press.